

credit activity: problems of theory and practice], KhIBS UBS, Kharkiv, Ukraine, 243 p.

6. Halitsyn, V.K. and Bushuieva, I.V. (2004), *Systema upravlinnia kredytnymu ryzykamy komertsiiinoho banku* [The system of credit risk management of commercial bank], monograph, Naukovi Svit, Kyiv, Ukraine, 235 p.

7. Kravets, V.M. and Kravets O.V. (2008), *Zakhidnoievropeiskiyi bankivskiyi biznes : stanovlennia i suchasnist* [The Western European banking business: Establishment and contemporaneity], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 470 p.

8. Rysin, V.V. and Rysin, M.V. (2008), *Formuvannia ta rozmishchennia dovhostrokovykh resursiv bankiv v Ukraini* [Formation and placement of long-term resources of banks in Ukraine], monograph, UBS NBU, Kyiv, Ukraine, 234 p.

9. Stelmakh, V.S. and Mishchenko, V.I. (2008), *Likvidnist banku: okremi aspekty upravlinnia ta svitovyi dosvid rehuliuвання i nahliadu* [Bank Liquidity: some aspects of management and global experience of regulation and supervision], Tsentr naukovykh doslidzhen NBU, Kyiv, Ukraine, 286 p.

10. Lavrushyn, O.I. (2012), *Bankovskiy menedzhment* [Banking Management], textbook, KNORUS, Moscow, Russia, 560 p.

11. Bystrova, O.V. (2007), "Improving the assessment of creditworthiness of the borrower by analyzing cash flows", *Upravlinnia rozvytkom*, no. 5, pp. 107–107.

12. Barltrop, Dzh.K. and Noton, D. (2011), *Banki na razvivayushchikhsya rynkakh* [Banks in the emerging markets], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 240 p.

13. Kalina, A.V. and Kochetkov, V.N. (2008), *Bankovskoe delo: Kratkiy slovar-spravochnik* [Banking case: a short dictionary directory], MAUP, Kyiv, Ukraine, 132 p.

14. Spitsyn, I.O. and Spitsyn, Ya.O. (2010), *Marketynh v banke* [Marketing in the bank], AO "Tarneks", TSMMS "Pispayp", Ternopol, Kyiv, Ukraine, 656 p.

15. Shevtsova, M.Yu. and Bondar, Ye.I. (2012), "Marketing Tools the bank management system", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*, no. 10/1, Vol. 20, issue 6 (2), pp. 146-151.

16. Torianyk, Zh.I. and Antymonyk, K.A. (2013), "New trends in bank marketing: domestic and foreign experience", *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnogo banku Ukrainy*, – issue no. 1 (16), pp. 219-225.

УДК 336.7

Соколовська І.П.,
к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київський національний торговельно-економічний університет

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Sokolovska I.P.,
cand.sc.(econ.), assistant professor of the department of
economic theory and competition policy
Kyiv National Trade and Economic University

THE PRIORITIES OF REFORMING THE NATIONAL BANKING SYSTEM

Постановка проблеми. Сучасні проблеми розвитку національного фінансового ринку свідчать про критичну кількість нагромаджених проблем, що потребують ефективного вирішення. По-перше, вони обумовлені зовнішніми дисбалансами на світових фінансових ринках, імпульс яких не міг не позначитись на функціонуванні національної банківської системи. А, по-друге, існують вагомні внутрішні інституційні недоліки монетарної сфери, що перешкоджають її ефективному розвитку. Тому на сьогодні важливо визначитись із стратегічними напрямками реформування банківської системи України на основі чітко визначених пріоритетів монетарної політики, що дозволить суттєво підвищити її ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку банківської системи у посткризовий період присвячено чимало досліджень як світових, так і вітчизняних економістів. Серед зарубіжних науковців, які приділяли увагу обґрунтуванню цілей монетарної політики як засобу впливу на фінансові інститути слід відзначити праці С. Фішера [1], М. Вудфорда [2], А. Грінспена [3],

П. Кругмана [4] та інших. У дослідженнях українських економістів ставилось питання пошуку вибору найбільш оптимальної стратегії реформування монетарного ринку на етапі посткризових перетворень. Зокрема, аналізу проблем вдосконалення кредитного механізму та посилення його впливу на динаміку економічного росту присвячені роботи О. Барановського [5], В. Гейця, А. Гриценка [6] та інших вчених. Все це свідчить про актуальність зазначеної проблеми для сучасного етапу розвитку економіки та потребує її подальшої розробки з урахуванням нових викликів суспільно-політичної нестабільності.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз ключових диспропорцій сучасного розвитку фінансового ринку та розробка практичних рекомендацій щодо подолання структурних проблем для довгострокового розвитку банківського сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток національної банківської системи в значній мірі залежить від декількох груп визначальних чинників впливу. По-перше, це зовнішньоекономічні чинники, пов'язані із наслідками світової фінансової кризи. Це суттєво звузило доступ фінансових інститутів до зовнішніх джерел фінансування та обумовило першу хвилю девальвації національної валюти. Як наслідок, погіршення фінансового стану позичальників, незбалансованість державних фінансів вкрай негативно позначилися на фінансовій стійкості банків. На сьогодні суспільно-політична нестабільність в країні лише поглибила проблему ліквідності, що виникла на початку кризи, посилила панічні настрої серед населення, спровокувавши нову хвилю відтоку коштів фізичних осіб. Це обумовлює основний дисбаланс національної банківської системи, пов'язаний із обмеженістю її ресурсної бази та невідповідністю між термінами залучених та розміщених коштів.

Однією з важливих функцій, які покладаються на фінансовий ринок та реалізуються, у тому числі, через банківську систему, є акумуляція фінансових ресурсів та їх подальша трансформація у інвестиційний ресурс реальної економіки. Адже здатність економіки до відновлення та нарощення виробничого потенціалу прямо залежить від динаміки інвестицій у основний капітал. Разом з тим у структурі джерел інвестування підприємницького сектору в Україні частка залучених ресурсів є традиційно низькою, що свідчить про недостатній рівень використання потенціалу фінансового ринку. Так, найбільшу питому вагу протягом останніх років у загальній структурі фінансування основного капіталу займають власні кошти підприємств та організацій, які коливаються в межах від 58 до 63% від загального обсягу, а частка кредитів банків та інших позик не перевищувала 18% (таблиця 1). Це свідчить про закритий характер економічного відтворення та відсутність умов для виконання банківською системою функції трансформації фінансових ресурсів у інвестиційні витрати бізнесу.

Таблиця 1

Структура джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні

Джерела фінансування основного капіталу, у % до загального обсягу	Рік			
	2010	2011	2012	2013
власні кошти підприємств та організацій	60,8	58,6	59,7	63,8
кредити банків та інші позики	12,3	16,3	17,1	15,3
бюджетні кошти (державного та місцевого) бюджету	9,2	10,4	8,9	5,1
кошти іноземних інвесторів	2,1	2,8	1,7	1,8
кошти населення (на будівництво власних квартир та індивідуальне житлове будівництво)	11,1	7,5	8,8	10,6
інші джерела фінансування	4,5	4,3	3,8	3,4

Джерело: складено автором на основі [7]

Аналіз показників діяльності банківської системи України підтверджує тезу про відсутність умов для акумуляції банківською системою довгострокових фінансових ресурсів. Так, незважаючи на позитивну динаміку залучення банками коштів фізичних осіб протягом останніх років (їх обсяг подвоївся - з 214 млрд. грн. на кінець 2009 р., до 442 млрд. грн. на грудень 2013 рр.), частка депозитів, розміщених на тривалі терміни (більше 2-х років) складала у 2013 р. лише 3,4% [8]. Це пояснюється як низьким рівнем довіри населення до фінансових інститутів, так і прогалинами національного цивільного законодавства, що перешкоджають формуванню банківською системою довгострокового фінансового ресурсу з метою забезпечення потреб економіки.

Так, на сьогодні, згідно до чинного законодавства України, зокрема, ч. 2 ст. 1060 Цивільного кодексу України (ЦКУ), за договором банківського вкладу незалежно від його виду (вклад на вимогу чи строковий вклад) банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, крім вкладів юридичних осіб на інших умовах повернення, які встановлені договором [9].

Отже, навіть у випадках, якщо договором банківського вкладу передбачено умову про відмову вкладника від права на одержання вкладу на першу вимогу, то така умова є нікчемною і тягне за

собою відповідні до Закону наслідки. Крім того, у ст. 1074 ЦКУ зазначається, що обмеження прав клієнта щодо розпорядження грошовими коштами, які знаходяться на його рахунку, не допускається, крім випадків обмеження права розпорядження рахунком за рішенням суду у випадках, встановлених законом (накладення арешту тощо) [9]. Таким чином, зазначені норми ЦКУ перетворюють всі вклади населення у депозити до запитання, що позбавляє економіку вкрай необхідного для розвитку довгострокового інвестиційного ресурсу. Адже видача довгострокових кредитів в умовах, коли всі депозити фактично є депозитами до запитання, супроводжується високими ризиками. Збереження даних норм позбавляє банки можливості чітко планувати розміщення залучених від вкладників грошових коштів, оскільки завжди існує ймовірність дострокового розірвання договору строкового банківського вкладу. Крім цього, норма ЦКУ про право вкладника на дострокове вилучення вкладу незалежно від його виду (строковості) перешкоджає якісному плануванню банками своєї діяльності та змушує їх обмежувати свої активні операції переважно короткостроковим кредитуванням, що і обумовлює низький інвестиційний потенціал фінансового ринку України.

Окремо слід звернути увагу, що в умовах виникнення негативного інформаційного поля та поширення панічних настроїв серед населення існуюча законодавча база створює загрозу як для існування банківської системи, так і для інтересів вкладників. Так, на думку П. Кругмана, невід'ємною рисою банківської діяльності є ризик масового вилучення вкладів внаслідок раптової втрати впевненості, що викликає паніку, яка має здатність поширюватися на інші банки [4, с.121]. Враховуючи зазначені особливості функціонування фінансових інститутів, нагальною є потреба вдосконалення національного цивільного законодавства з метою запровадження чіткої диференціації поточних та строкових депозитів фізичних осіб. Законодавчі норми повинні базуватися на сутнісних характеристиках строкового банківського вкладу, до яких, на відміну від безстрокового (поточного), закладено ідею залучення фінансових ресурсів на заздалегідь визначений термін та отримання вкладником відсоткової винагороди, що є платою банку за можливість використання довірених коштів протягом певного часу. Адже будь-яка непередбачена, а тим більше одностороння з боку вкладника зміна умов договору банківського вкладу призводить до порушення сформованої банком структури руху коштів з метою своєчасного виконання своїх зобов'язань.

Саме на такому розумінні сутності банківської діяльності побудовано механізм взаємодії фінансових інститутів з вкладниками у більшості країн. Так, у розвинених країнах умови дострокового вилучення вкладів регулюються договорами між вкладниками і банками. При цьому передчасне вилучення вкладу допускається лише в умовах виникнення надзвичайних обставин та за наявності відповідних документів (медичної довідки тощо). Крім цього, у багатьох країнах (зокрема, США) вкладники, які достроково знімають вклад, сплачують штрафи, нижня межа яких встановлена законодавством, а верхня визначається банком [2, с.224]. У деяких країнах існує механізм, коли право вкладника відкликати свій вклад реалізовується через певний проміжок часу, що дає можливість банку акумулювати дані кошти після повідомлення про дострокове вилучення вкладу. Узагальнення світової практики переконує, що лише на таких умовах договір банківського вкладу стає інструментом трансформації заощаджень фізичних осіб у джерело для інвестицій підприємницького сектору. Адже, плануючи свою кредитну політику, банківські установи, у першу чергу, базуються на структурі своїх пасивів за термінами їх залучення, зафіксованими у договорах.

Тому необхідним напрямком реформування банківської системи України повинно стати вдосконалення положень цивільного законодавства з метою перегляду норм дострокового розірвання депозитних договорів та впровадження регулятивних змін до нормативних актів НБУ щодо обов'язкового встановлення терміновості вкладу. Для цього необхідно чітко передбачити в українському законодавстві норми щодо можливості укладання із фізичними особами договорів депозиту, які не можуть бути достроково розірвані на вимогу клієнта. На нашу думку, укладання таких договорів значно посилить фінансову стійкість українських банків і стане стимулом для подальшого розвитку довгострокового кредитування суб'єктів господарювання.

Разом з тим слід зазначити, що забезпечити ефективне функціонування банківської системи одними лише змінами законодавства неможливо. Важливою складовою реформування національного фінансового ринку повинно стати забезпечення захисту прав кредиторів, вкладників і користувачів банківських послуг, що підвищить довіру до фінансових інститутів.

Крім цього, активізація інвестиційної функції банківських установ тісно пов'язана із ситуацією, що складається у реальному секторі економіки. Як відомо, внаслідок різкого погіршення платоспроможності позичальників відбулося стрімке зростання обсягу прострочених та ризикових активів протягом останніх років. Накопичена з початку 2008 року частка проблемних кредитів у загальному обсязі кредитного портфелю банків збільшилась у 8,6 разів та складає на 01.09.2014 р. за даними НБУ 11,2% [8]. Це вимагає значно більших обсягів формування резервів на покриття втрат за активними операціями, супроводжується продажем проблемних кредитів за вартістю, нижчою за балансову. Як наслідок, лише протягом 2013 року рентабельність активів банків скоротилася майже у 4 рази (з 0,45 до 0,12 %), а прибутковість – у 3,5 рази [8]. Хоча падіння прибутковості банківської

діяльності зумовлено переважно зовнішніми причинами, проте вирішення цієї проблеми неможливе без вдосконалення системи внутрішнього управління в частині вибору ефективних методів «очищення» балансу банку від проблемних кредитів, пошуку найбільш прибуткових напрямів вкладання коштів та активізації зусиль щодо залучення додаткових фінансових коштів.

Висновки та подальші дослідження. В результаті проведеного дослідження доведено, що пріоритетними напрямками реформування національної банківської системи повинні бути заходи, спрямовані на створення умов для акумуляції фінансовим ринком довгострокових фінансових ресурсів та забезпечення рівня довгострокового кредитування економіки України.

Обґрунтовано необхідність першочергових кроків – вдосконалення законодавчої бази з метою запровадження чіткої диференціації між поточними і строковими депозитами та повернення довіри вкладників до банківської системи. Таким чином, проведене дослідження дозволяє стверджувати про необхідність впровадження надійної системи захисту прав кредиторів та підвищення платоспроможності національних позичальників. Вирішення даної проблеми виходить за межі суто фінансової сфери та потребує подальших досліджень у площині покращення бізнес-клімату та подолання структурних проблем в цілому в економіці.

Література

1. Fischer S. The role of macroeconomic factors in growth / Stanley Fischer // *Journal of Monetary Economics*. – Volume 32. - Issue 3. - December 1993. – P. 485–512.
2. Гринспен А. Эпоха потрясений: Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / Алан Гринспен: пер. с англ. – 3-е изд. – М.: ООО «Юнайтед Пресс», 2010. – 520 с.
3. Woodford M. Interest and Prices/ Michael Woodford // Princeton University Press, 2003 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://press.princeton.edu/chapters/s7603.pdf>
4. Кругман П. Выход из кризиса есть! / Пол Кругман // М.: Азбука Бизнес, 2013. – 320 с.
5. Підвищення ефективності взаємодії банківського і реального секторів економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції : монографія / за ред. О. І. Барановського. – К. : УБС НБУ, 2010. – 482 с.
6. Капіталізація економіки України / за ред. В. М. Гейця, А. А. Гриценка. – К. : Ін-т екон. та прогноз., 2007. – 220 с.
7. Капітальні інвестиції в Україні /Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV//. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page16>

References

1. Fischer, S. (1993), [The role of macroeconomic factors in growth], *Journal of Monetary Economics*, volume 32, issue 3, p.p. 485–512.
2. Greenspan, A. (2010), *Epokha potryaseniy: Problemy i perspektivy mirovoy finansovoy sistemy* [The age of turbulence: Problems and prospects of the global financial system], United Press, Moscow, Russia, 520 p.
3. Woodford, M. (2003), “Interest and Prices”, available at: <http://press.princeton.edu/chapters/s7603.pdf>
4. Krugman, P. (2013), *Vykhod iz krizisa yest!* [Out of the crisis!], Azbuka biznes, Moscow, Russia, 320 p.
5. Baranovskyi, O.I. (2010), *Pidvyshchennia efektyvnosti vzaiemodii bankivskoho i realnoho sektoriv ekonomiky v umovakh hlobalizatsii ta yevrointehratsii* [Improving the efficiency of interaction between banking and real sectors of the economy in the context of globalization and European integration], monograph , UBE NBU, Kyiv, Ukraine, 482 p.
6. Heiets, V.M. and Hrytsenko, A.A. (2007), *Kapitalizatsiia ekonomiky Ukrainy* [Capitalization of Economy of Ukraine], IEF, Kyiv, Ukraine, 220 p.
7. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2014), “Capital investments in Ukraine”, available at: <http://ukrstat.gov.ua>
8. The official site of the National Bank of Ukraine (2014), “Key performance indicators of banks”, available at: http://bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=37942&cat_id=37937.
9. Laws of Ukraine (2014), “The Civil Code of Ukraine”, code № 435-IV, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page16>.